

AKADEMIA POLONIJA
POLONIA UNIVERSITY

**Polonia University
in Częstochowa**

**Volodymyr Vynnychenko
Central Ukrainian State
University**

**PHILOLOGICAL EDUCATION AND SCIENCE:
TRANSFORMATION AND MODERN
DEVELOPMENT VECTORS**

Scientific monograph

IZDEVNIECĪBA
BALTĪJA
PUBLISHING

2023

*Recommended for printing and distribution via Internet
by the Academic Council of Baltic Research Institute
of Transformation Economic Area Problems according
to the Minutes № 1 dated 30.01.2023*

REVIEWERS:

Krynski Andrzej – PhD, ThDr., Prof., Dr h.c. mult., Rector of Polonia University in Częstochowa (Częstochowa, the Republic of Poland);

Haleta Yaroslav Volodymyrovych – Doctor of Pedagogy, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Special Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University;

Filonenko Oksana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogy, Professor, Senior Lecturer at the Department of Pedagogy and Special Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University;

Kotlianiets Natalka Valeriivna – Doctor of Pedagogy, Professor, Head of the Department of Preschool and Primary Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Philological education and science: transformation and modern development vectors : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 452 p.

CONTENTS

SECTION 1. (Non-)Propositional thought and language: An inquiry into the archaic images that modern words contain (Vakhovska O. V.)	1
1. The image-word-image metamorphosis in the acts of word interpretation.....	9
2. Archetypes and archetypal images from the Jungian perspective	15
3. The image of an opening as a seed image and as the inner form of the English nouns <i>an eye, an ear, a mouth, and a nose</i>	26
SECTION 2. Eliminating difficulties in the translation of professional texts in the German-Ukrainian language pair (Verezubenko M. M.).....	45
1. The specifics of the tourist discourse based on the material of German-language tourist texts	46
2. Linguistic peculiarities of German-language tourist brochures	54
3. Typology of machine translation errors in tourism-related texts	65
SECTION 3. «My grandfather was a cherry tree» by Angela Nanetti is an artistic representation of «new» children's literature (Halchuk O. V.).....	77
1. Thematic and stylistic markers of the «new» children's prose	79
2. Problems of the story «My grandfather was a cherry tree» by Angela Nanetti	82
3. Symbolic and archetypal poetics of the story «My grandfather was a cherry tree».	87
SECTION 4. The Concepts of Media Discourse and Media Text as Major Categories of Media Linguistics: Towards an Understanding of their Interdependence (Grynyuk S. P.)	98
1. The formation and development of Ukrainian Media Linguistics as a Philological Discourse of Modern Slavic Studies	99
2. Media discourse and media text as globalized system concepts of communicative and information society	103
SECTION 5. Actual problems of typological research in Ukrainian word-forming morphonology (Demeshko I. M.)	113
1. Formative periods and the current state of morphonology.....	116
2. Principles of dividing Ukrainian verbs into classes	123
3. Morphological classes of verbs in the Ukrainian language.....	127

«МІЙ ДІДУСЬ БУВ ЧЕРЕШНЕЮ» АНДЖЕЛИ НАНЕТТІ ЯК ЗРАЗОК «НОВОЇ» ДИТЯЧОЇ ПРОЗИ

Гальчук О. В.

ВСТУП

У часи жорстоких соціальних потрясінь, коли небезпека особистих і колективних втрат не сюжет художнього твору, а реальна загроза, надзвичайно гостро стає необхідність у дружній підтримці й мудрому слові. Слові, яким можна було б достукатись одночасно до читачів різних поколінь, аби розповісти їм про самих себе, аби краще розуміти світ, що трагічно змінюється. Серед таких текстів-«слів» могла б опинитись і повість італійської письменниці Анджели Нанетті «Мій дідусь був черешнею» («Mio nonno era un ciliegio»), що поєднала в собі і універсалізм «дорослих» книг, і особливу ауру книги для дітей і про дітей, заявивши в такий спосіб про приналежність до «нової» дитячої літератури. Потреба осмислити трансформації дитячої літератури на сучасному етапі її розвитку, необхідність означити кореляцію її проблематики із запитами часу зумовлюють актуальність дослідження повісті «Мій дідусь був черешнею» як зразка такої літератури.

«Мій дідусь був черешнею» Анджели Нанетті – історика-медієвіста за фахом, редакторки за посадою й дитячої письменниці за покликанням і суттю – розпочав свій шлях до читача в 1998 році і за цей час, перекладений більше ніж 20 мовами, зібрав цілу колекцію літературних премій і ввійшов до світового каталогу дитячих книг «The White Ravens» («Білі круки»). На сьогодні українська аудиторія має можливість, окрім цієї повісті, насолоджуватись перекладом творів «Чоловік, який вирощував комети» і «Містраль». Та, безперечно, саме з книги «Мій дідусь був черешнею» розпочалась любов українського читача до мудрої, глибоко ліричної, зворушливої прози Анджели Нанетті.

Мета цієї статті – схарактеризувати повість «Мій дідусь був черешнею» як текстовий репрезентант «нової» дитячої літератури. Застосовуючи історико-літературний, психоаналітичний і, зокрема, архетипний **методи дослідження**, вважаємо за необхідне вирішити такі **завдання**: означити риси «нової» дитячої літератури; проаналізувати проблематику повісті «Мій дідусь був черешнею»;

закцентувати на питаннях ідентичності в поетиці твору; окреслити архетипно-символічний зміст образів повісті Анджели Нанетті.

Огляд наукових публікацій. У літературознавстві останніх десятиліть суттєво побільшало досліджень, присвячених дитячій літературі. Актуальними питаннями студіювання є уточнення понять «дитяча література» і «література для дітей і про дітей», розгляд основних тенденцій у відтворенні дитячої теми у творах певного історико-літературного періоду, аналіз індивідуально-авторських інтерпретацій і порівняльний аналіз особливостей розкриття дитячої теми в різних національних літературах тощо. Характерно, що підвищеним інтересом позначений період порубіжжя, який в історії літератури про дітей і для дітей називають «золотим віком». Адже саме тоді формується тема дитинства як самостійна, зі своїми смисловими кодами, традиційними мотивами, особливою художньою мовою. Так, про «чутливість» цієї теми до соціальних і духовних змін епохи кінця XIX – початку XX ст. вела мову в монографії «Children's Literature and the Fin de Siècle» (2003) Р. Макгілліс, аналізуючи художні твори і літератури Старого (Німеччини, Великобританії, Голландії) та Нового (Австралії і США) світів. Аналогічна проблематика і наукового дослідження М.Р.Ігоне «Modernism and Childhood» (2009). Дитячій літературі від доби порубіжжя і до початку XXI століття присвячена праця К. Рейнольдс «Children's Literature: From the Fin de Siècle to the New Millennium» (2018), де визначаються основні тенденції, що склались за більше ніж столітній період у розкритті цієї теми. В українському літературознавстві дослідження теми і образу дитини так само переживають активну стадію. На основі текстів як класичної і сучасної української (Д. Єсипенко, К. Осадча; Т. Клейменова; Л. Тарасинська і Т. Нечипоренко, Т. Лопушан та ін.), так і зарубіжної (Т. Качак та ін.) літератур науковці висновують про особливості її реалізації на різних етапах розвитку, ведуть мову про жанрову специфіку і кореляцію з різними художніми дискурсами сучасного літературного процесу. Проте мистецька постать Анджели Нанетті окремо не досліджувалась. Зокрема, у монографії Т. Качак і Л. Круль «Зарубіжна література для дітей» (2014) немає розділу, присвяченого її творчості. А рецепція повісті «Мій дідусь був черешнею» обмежується короткими рецензіями¹ чи оглядами

¹ Про любов, втрату і ...любов. URL: <https://starylev.com.ua/blogs/pro-lyubov-vtratu-i-lyubov>

(А.-М. Богосвятська², М. Цюра³) до виходу українського перекладу твору, здійсненого А. Маслохом, у львівському видавництві Старого Лева. У спробі вперше запропонувати цілісний аналіз твору полягає один із чинників новизни цієї студії. Вона зумовлена також основним положенням дослідницької концепції, за якою повість Анджели Нанетті розглядається зразком нового типу дитячої літератури, що сформувався в другій половині ХХ століття і дотепер.

1. Тематично-стильові маркери «нової» дитячої прози

Із другої половини ХІХ століття дитяча тема почала впевнено здобувати статус окремої і самодостатньої, а не як сюжету про дітей у «дорослих» творах. За більш ніж сто років свого побутування вона не тільки постала в класичному вигляді, а й продовжила розвиватись, резонуючи на всі тенденції у світовому художньому просторі доби глобалізації, зміни в ідеологіях і методологіях, нові знання про світ і людину. Час виходу повісті Анджели Нанетті «Мій дідусь був черешнею» (1998) припадає на той етап розвитку дитячої літератури, який відображає ці зміни на змістовому і формальному рівнях творів.

Оперуючи поняттям «нова» дитяча література, маємо на увазі величезний пласт світової літератури від другої половини ХХ століття, розрахований на дитячу і підліткову аудиторію, із протагоністом дитиною. За наявності чи відсутності фантастичного складника твори «нової» дитячої літератури умовно поділяємо на дві групи. У першій – твори, маркерами яких є фантастичний, містичний, героїчний сюжети. Як зазначають автори «Зарубіжної літератури для дітей», їхня основна традиційна тема боротьби добра і зла «розвивається у протистоянні реальних та вигаданих персонажів, синтезі умовного та дійсного, реального і вигаданого, гри і серйозності, минулого, сучасного і майбутнього тощо. Стильова еkleктика, жанрова дифузія та синтез, постмодерні принципи колажності, мозаїчності композиційної побудови творів характерні і для творів, що ввійшли до кола дитячого читання»⁴. Найвідоміші з-поміж них – це цикл «Хроніки Нарнії» К.С. Льюїса, поттеріана Дж. Роулінг, «Ерагон» К.Паоліні та ін. Натомість друга група – твори, які тяжіють до реалістичної традиції, де дидактична і освітня функції реалізуються більш прямолинійно, а

² Богосвятська А.-М. Повернення в дитинство. Анджела Нанетті «Мій дідусь був черешнею». URL: <https://bogosvyatska.com/2019/05/12/повернення-в-дитинство-анджела-нанет/>

³ Цюра М. «Мій дідусь був черешнею»: доки тебе хтось любить, померти неможливо. URL: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/51941/

⁴ Качак Т., Круль Л. Зарубіжна література для дітей. Київ: Академвидав, 2014. С. 15.

головні випробування героя відбуваються переважно в просторі родини. До таких належить і повість Анджели Нанетті «Мій дідусь був черешнею». Вважаємо, що цю книгу можна сприймати призмою, крізь яку увиразнюються риси тих зразків «нової» дитячої літератури, що враховують вікові і психологічні особливості читацької аудиторії і позначені авторським стилем.

Однією з характерних рис «нової» літератури стало входження в її орбіту тем і стилістичних особливостей «дорослих» книг. Витоки цієї традиції сягають літератур кінця XIX століття. Наприклад, у казках Оскара Вайлда зі збірок «Щасливий принц» і «Гранатовий будиночок», де, на відміну від фольклорного жанру, конкретизується час і простір, панує іронія, фінали зазвичай трагічні. А соціальна й морально-етична проблематика цих творів зорієнтована на обговорення насамперед і дорослою аудиторією. Як і можливість розпізнати літературний інтертекст, що увиразнює цю проблематику. Із часом ця тенденція стала звичною для авторських казок чи не в усіх літературах, у тім числі і в італійській. Досить згадати Джельсоміно Дж.Родарі («Джельсоміно у Країні Брехунів»), який вирішує завдання, що не під силу дорослим героям антиутопій, – змінює політичну систему, яка змушує людей на «біле» казати «чорне», а на кішку – собака тощо, і сам залишається невразливим для брехні. На кінець XX століття персонажі «нової» дитячої літератури не тільки вчать жити в цьому незнайомому для себе світі, а й тестують його на людяність як на головну умову існування. Так вчиняє і маленький Тоніно в повісті Анджели Нанетті «Мій дідусь був черешнею».

На питання, які б зацікавили широке коло читачів, у творі Анджели Нанетті вказує присвята «Моїм названим дідусеві з бабцею і дідусям і бабцям моїх дітей», де фігурують представники кількох поколінь, і сама назва повісті зі встановленням наративної опції. Відтак у центрі оповіді книги – озвучена онуком історія возз'єднання родини. Її лейтмотиви визначає сама письменниця, вказуючи на автобіографічний характер книги, де йдеться про «відчуття природи і роздуми про смерть як утрату». Розповідь про такі «дорослі» теми крізь призму сприйняття маленького хлопчика – це і особливість твору «Мій дідусь був черешнею», і її безперечна перевага над іншими, які прийнято називати читанням для дитячого кола.

Ще однією особливістю «нової» дитячої літератури, оприявленою в повісті Анджели Нанетті, вважаємо більш складні взаємини дитини-персонажа з соціумом. У класичній дитячій літературі переважав архетип сироти, яка/який намагається фізично вижити без

підтримки дорослих і не втратити при цьому своїх моральних чеснот. Тобто соціум для такого героя фольклорно-діккенсівського типу був «чужим» або й «ворожим» світом, у який потрібно в будь-який спосіб інтегруватись – зробивши «своїм» чи навіть підкоривши. Натомість у Тоніно, оповідача повісті «Мій дідусь був черешнею», є не тільки тато і мама, а й обидва «комплекти» дідусів і бабусь. Проте він переживає певну екзистенційну самотність у колі міської частини своєї родини. А отже, вона так само «чужа» для хлопчика, як той зовнішній світ, від якого, за традицією, дитина шукає захисту в родині. Та попри все, саме Тоніно стане тим, хто не тільки перетворить її на справжню, а не формальну, а й допоможе дорослим віднайти власну Самість і стати врешті-решт щасливими.

Символічним спадком дорослої літератури в «новій» дитячій вважаємо антиномії, на яких вибудовується картина світу твору. Однією з них у повісті Анджели Нанетті є антиномія романтичного стибу «місто» – «село». Її мотив – у протиставлення сільських і міських бабусів та дідусів. Спілкування міських дідуся і бабусі з онуком можна звести до формули-питання, із яким вони нерідко звертаються до хлопчика: «Тоніно, ну чому ти не хочеш поводитись розумно?». Натомість сільські дідусь і бабуся вчать фантазувати, слухати дерева, дозволяють робити те, що хочеться. І, на відміну від класичної дитячої літератури, де «вихователями» зазвичай є голод, злидні, важка праця, для маленького Тоніно справжніми друзями і вихователями стають саме бабуся і дідусь, які мешкають у селі. При цьому в кращих традиціях італійської дитячої літератури (Коллоді, Дж. Родарі та ін.), де розважальний лемент поєднується з моральним, герой знаходить справжню людяність, навчаючись і допомагаючи іншим.

Обрана авторкою форма оповіді від першої особи уможливило більш глибокий аналіз почуттів головного героя і картини «дорослого» світу крізь дитячу призму. При цьому Тоніно, на відміну, скажімо, від головної героїні Полліанни однойменного роману американської письменниці Елеонор Портер, не пропонує «гру в радість», щоб у такий спосіб сприймати байдужість чи жорстокість дорослих, із якими доводиться зіштовхнутись. Він спостерігає за тими, хто поряд, аналізує і зіставляє. І навіть коли не знаходить пояснення цьому «дивному світові дорослих», діє, щоб виправити несправедливість чи душевний дискомфорт, якого зазнає. «Єдине, чого я справді не терплю, – це несправедливості, вона викликає в мене шалену лють»⁵, – стверджує Тоніно. Таким чином, у «нову» дитячу літературу активно

⁵ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. С. 98.

інтегрується вже апробована у творах для дорослої аудиторії проблематика, видозмінюється питома класичній літературі для дітей сюжетна модель, нових функцій набуває і головний герой, який відкриває в дорослих нові знання про самих себе.

2. Проблемно-тематичний зміст повісті Анджели Нанетті «Мій дідусь був черешнею»

Тема повісті, як зазначалось вище, за визначенням самої авторки, – це тема втрати. Але, вважаємо, вона розкривається і набуває особливого зворушливо-пронизливого звучання завдяки цілому ряду мікротем. Насамперед, це мікротема *родини*. У творі немає злої мачухи/вітчима, від тиранії яких страждає дитина, ні важких соціальних обставин, у яких мала б виживати сім'я, ні підступних інтриганів, які борються за спадщину, тобто всіх тих, хто у класичній дитячій літературі стояв на заваді щасливого дитинства щасливої дитини. У повісті є звичайна італійська родина, що, як і кожна, – складний організм. І, як і в багатьох сім'ях (у цьому авторська інтерпретація драми сучасної родини), її члени віддаляються один від одного, поринувши в побут, кар'єру, дрібні егоїстичні бажання. Не маючи змоги це пояснити, щонайбільше відчуженим почувається маленька людина Тоніно. Вважаємо, що Анджела Нанетті ставить питання «Що, окрім генів і спільного місця проживання, робить певну спільноту людей родиною?». Авторка показує, що цього – крові і простору – мало. Тому життя «підкидає» ситуації, які стають лакмусовим папірцем справжності чи ілюзорності родинних зв'язків. І виявляється, що особливо гостро розуміння цього приходиться у моменти *втрати*.

У повісті мотив втрати має різне сюжетно– образне втілення: це історія про фізичну втрату (смерть бабусі Теодолінди, а потім і дідуса Оттавіано), ментальну (психічна хвороба дідуса) і символічну (небезпека втратити черешню як символ родинного дерева). За реакціями на втрати кожен із героїв проходить свій етап пізнання світу і його істин, складає іспит на людяність. У цьому гуманістичний пафос книги Анджели Нанетті, який поєднується з простими у своїй геніальності порадами. Так, дідусь Оттавіано на власному прикладі демонструє особливе вміння сприймати втрату: коли онук дивується, що, згадуючи покійну бабусю, він ніколи не виглядав сумним, то дідусь відповідає: «Для мене вона не померла, Тоніно. Запам'ятай: доки тебе хтось любить, померти неможливо»⁶. Тож хлопчик починає засвоювати правила дорослого світу, усвідомлюючи те, що в

⁶ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. С. 52.

ньому не завжди всі живі і здорові. Переживання втрати бабусі, а потім і дідуся перетворюються на його символічні кроки у власну дорослість. «Після обрізанням рослинам це на користь, так вони стають сильнішими», – каже дідусь онукові. Ця думка має стає для Тоніно підґрунтям у сприйнятті тих втрат, свідком яких йому ще доведеться бути: як і дерева, люди, втрачаючи, стають сильнішими. Окрім цього, дідусь вчить, що сильною втрати роблять тільки добру людину. Таким чином, мікротеми втрати і родини, переплітаючись, створюють певний каркас для розгортання сюжету.

Характерною рисою твору є авторська позиція сприйняття *дитинства*: цей період життя не спрощується, не нівелюється, а відтворюється. І навіть більше. Письменниця глорифікує дитинство, на повен голос заявляє, що воно є дуже важливим часом у сенсі формування ціннісних орієнтирів. Так, в оповіді Тоніно про кілька років свого дитинства є особливий момент: між дитячим садком і школою хлопчик проживає окреме життя – кілька тижнів у селі дідуся Оттавіано. Усе, що відбувається з Тоніно в цей *«найкращий місяць <...> життя»*⁷, хлопчик перетворює на основу власної матриці *«люблю – не люблю»*. Оттавіано навчає онука не перейматись втратою матеріального (так, хлопчик порівнює, як легко дідусь зреагував на розбите ним яйце, натомість згадує, що мама дала ляпаса, коли він потовк кошика з яйцями); любити природу (навчаючи лазити по дереву, дідусь радить: *«уяви собі, що ти птах чи кіт, що дерево – твій приятель, що це твій друг»*), бути сміливим і самостійним, вільним від думки інших (*«я [...] натягував на себе що трапить під руку – на щастя, для дідуся це не мало жодного значення»*⁸). У такий спосіб дідусь щедро замішує для Тоніно *«напій життя»* для майбутнього. І водночас (і це бачимо постмодерністським штрихом повісті) дає і цілком реальний рецепт такого десерту італійської кухні, як сабайон. Ніби вино в цьому десерті, яким дідусь, незважаючи на обурення своєї доньки, пригощає Тоніно, «дорослі» знання про життя мають зробити цей досвід неповторним. Тож разом із головним героєм читач отримує і рецепт сабайону, і рецепт родинного щастя.

Анджела Нанетті дивиться на світ очима дитини, але не ототожнюється з нею, даючи можливість спостерігати за *героєм, який дорослішає*. Читач пізнає і почуття Тоніно, і його думки про навколишній світ. Хлопчик надзвичайно вразливий. Як і в кожній дитини, його найбільший страх – залишитись самотнім і без любові

⁷ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. С. 34.

⁸ Там само. С. 38.

близьких. Тоніно дуже важливо знати, що для когось він особливий. І спочатку це відчуває тільки від бабусі Лінди і дідуса Оттавіано: вони «бували в місті "раз на сто літ", як казав дідусь, але до мене на день народження приїжджали завжди»⁹. При цьому Тоніно відверто розповідає про свої почуття, транслюючи особливу, властиву його віковій моральність: подібно до героїв Ч. Діккенса, Тоніно щиро радіє, коли тато зламав ногу, бо тоді вони змогли поїхати до села. Так само бачить переваги у хворобі бабусі: «Коли бабуся стала почуватися недобре, ми їздили в село щотижня, переважно в суботу, і залишилися там на цілий день; мені це дуже сподобалось і я сподівався, що бабуся не видужає ніколи»¹⁰. Водночас Тоніно дуже тонко відчуває фальш. Так, слухаючи, як мама хоче переконати родину, що йому подобається в садочку, думає: «на маму я волів не дивитися: якби так брехав я, то, напевне, тієї ж миті провалився б крізь землю!»¹¹.

Образ Тоніно перебуває в тісній кореляції зі специфікою картини світу у «новій» дитячій літературі. Цікавим є такий аспект, як співіснування у свідомості хлопчика двох типів сприйняття – буквального розуміння того, що він бачить і чує, і міфологічного. Тоніно вірить у переселення душ і водночас намагається знайти логічне пояснення почутого і побаченого. Так, коли він чує від дідуса вислів «скалка в серці», то пробує собі розтлумачити: «мені було цікаво, як скалка могла опинитися у дідуса всередині й дістатися до самого серця, і я взявся перебирати різні ймовірні варіанти: можливо, він ковтнув її випадково, коли їв щось колюче»¹². Примітно, що такі «дедуктивні» розмисли Тоніно дратують маму. Тут маємо повторювану в повісті ситуацію, що супроводжується прихованим закликком «Поговори зі мною!» як потребою не тільки хлопчика, а й усіх членів родини.

Основною антиномією в картині світу Тоніно є «свій – чужий». Як зазначалось вище, драматизм ситуації полягає в тому, що, на відміну від класичної дитячої літератури, де зазвичай сім'я є уособленням «свого», а «чужим» – зовнішній світ, у повісті Анджели Нанетті водорозділ проходить всередині родини: батьки мами – батьки тата, Тоніно – його батьки. Світ обертається до Тоніно своїм дорослим обличчям. І це обличчя «Іншого» («чужого»). Хлопчик стає свідком різних «правд» і у стосунках мами і тата, і у взаєминах

⁹ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. С. 16.

¹⁰ Там само. С. 20.

¹¹ Там само. С. 32.

¹² Там само. С. 57.

мами зі своїми батьками і батьками чоловіка; дивується, чому в школі не можна поводитись, як хочеш, і казати те, що думаєш. Тож до визначень Тоніно як персонажа можна додати «хлопчик, який не любить системи» і «хлопчик, який хоче залишатись собою». Він, як справжній романтичний герой-бунтар, болісно сприймає будь-які обмеження. Тому і садочок «ненавидів усім серцем». І хоча в повісті не зображується його перебування в садочку, але щоденний ритуал походу туди, коли хлопчик шукає будь-які приводи, щоб не йти, красномовно засвідчує його нелюбов до цього «простору несвободи». Такою ж спочатку для Тоніно була і школа. Недаремно на святкуванні його 6-ої річниці дідусь Оттавіано каже: «Для Тоніно це останній рік свободи, наступного він піде до школи і тоді... тільки ми його й бачили»¹³. Учителька намагається скерувати всіх дітей у «правильне», на її думку, русло: навчити однаково мислити, не фантазувати, суворо дотримуватись правил. Але за допомогою дідуся маленькому Тоніно вдається підкорити і цей «чужий» простір: спочатку образ дідуся був частиною родинної легенди (як це здавалось однокласникам хлопчика), потім – як міфічний герой він з'являється у школі з подарунками і цікавими розповідями, змінивши цим ставлення однолітків до Тоніно. А коли, хлопчик, надихаючись «дивацтвами» дідуся, наважується на вчинок, щоб захистити улюблену черешню, тоді вже і вчителька, і учні стають на його бік. Тобто Тоніно не тільки інтегрується в цей раніше «чужий» шкільний простір, а й отримує його визнання і навіть переконув інших у правильності власних принципів.

Але насамперед простором, де Тоніно почуває себе відчуженим, є його сім'я. І в цьому позбавленому цілісності світі саме йому доведеться зіграти важливу роль. Звідси і алюзія на Супермена, костюм якого одягає хлопчик на карнавал. Саме він має зцементувати родину, якій загрожує розпад. Окрім того, (і в цьому, вважаємо, також особливість «нової» дитячої літератури) Тоніно відводиться роль рушія на шляху до віднайдення власної ідентичності матір'ю. Хлопчик, який учиться переживати втрати, відстоювати себе і захищати те, що любить, надихає дорослу жінку на сміливість ревізувати своє життя, щоб зрозуміти, що вона хоче насправді, де її місце сили і чи готова вона жити далі в неповазі і нелюбові. Так виокреслюється нова функція персонажа-дитини, який має розбудити у свідомості матері пам'ять її роду, відчуття приналежності до певної спільноти. Тобто Тоніно – це і «хлопчик,

¹³ Ханетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. С. 32.

який відновлює гармонію». У цьому й полягає його основна функція. Але не безпосередньо, а розбудивши пам'ять роду матері: хлопчик допомагає мамі зрозуміти, чия вона донька, чого хоче. Так у дитячій повісті порушуються і питання, питомі і для сучасної жіночої прози. Тоніно повертає матері з ім'ям, що означає «щаслива», цей стан як природний для людини.

Тож ще одна проблема, порушена в повісті – «жінка в пошуку тожсамості». Це історія доньки Оттавіано Фелічіти. Важливо, що мова про італійську жінку, для якої культ родини – це частина традиції. На перший погляд, вона має сім'ю, родину, стала матір'ю, працює в антикварній крамничці. Але, як з'ясовується, себе Фелічіта так і не знайшла. Вона нещаслива, попри ім'я, яке звучить як іронія чи обіцянка. У неї непрості взаємини не лише з батьками чоловіка, але і з власними. Так, Фелічіта соромиться батька, який не підлаштовується під якісь правила, завжди поводить себе природно. А коли Оттавіано не захотів купувати легковика, то кидає докір: «Подумай, як я виглядаю перед своїми свекрами!»¹⁴. Не відчуває Фелічіта підтримки і від чоловіка. Холод у стосунках із ним, невдоволення власним життям робить її неуважною до сина. Для неї він радше «рослинка». Хоча при цьому Фелічіта забула, що і сама є «черешнею», тобто частиною родини Оттавіано і Теодолінди. Вона йде з родини, де почувається чужою. Крок для італійської жінки наймовірно відчайдушний. Насправді, це більшою мірою історія про те, як жінка знаходить у собі сміливість подивитись на свій світ і визнати, що він не такий, про який вона мріяла.

Лише після того, як Фелічіта усвідомлює, чия вона донька, починає розуміти, яким насправді є її сімейне життя і взаємини з сином. Якщо для першого жінці необхідно визначитись і «територіально» (покинути чуже їй місто), і «генетично» (зрозуміти, що її сім'я дуже цінна), то для другого – особистісно й ментально. На початку книги образи батьків для Фелічіти асоціюються з чимось дивним – вони «як ті привиди». А у фіналі вона з гордістю заявляє «я донька Оттавіано» і виходить на шлях, де не буде менше проблем (втрат), але точно будуть моменти щастя.

Перетин проблематики, питомої для психолого-педагогічної як класичної дитячої, і проблематики феміністичної літератури є, на нашу думку, особливою рисою твору Анджели Нанетті, що сигналізує про новий тип тексту для дітей. Цікаво, що у відомій лекції К. Г. Юнга «Про переродження» нараховується п'ять форм

¹⁴ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. С. 31.

цього процесу: метампсихоз, реінкарнація, воскресіння, відродження і участь процесі трансформації¹⁵. У повісті «Мій дідусь був черешнею» хлопчик, який вірить в ідею метампсихозу, тобто в неперервну лінію життя з різними перевтіленнями, урешті-решт бере участь у трансформації (за К.Г. Юнгом, це сходження на індивіда благодаті) найріднішої людини. Тоніно не тільки показує мамі «призабуту» нею цінність власного батька, а й нагадує їй себе саму у своїх «взаєминах» із родинним деревом – черешнею. Так встановлюється символічний обмін ролей: для дідуся Оттавіано черешня – це alter ego його доньки, а після смерті він стає «черешнею» для Тоніно. Так поновлюється зв'язок між поколіннями батьків і дітей, можливий завдяки онукові.

Отже, ще одна ознака «нової» дитячої літератури, продемонстрована в повісті Анджели Нанетті – це зміна функції персонажа-дитини в ідейному задумі автора. Якщо у класичній дитячій літературі персонаж-дитина нерідко вирішував «дорослі» проблеми – встановлював справедливість і карав лиходіїв (Том Соєр і Гекк Фінн у трилогії Марка Твена, Пітер Пен Дж. Баррі, Джим Гокінс в «Острові скарбів» Р. Л. Стівенсона та ін.) і навіть будував власну імперію (Мауглі в «Книзі Джунглів» Р. Кіплінга), то в «новій» він вирішує проблеми самих дорослих. Даючи імпульс маминим пошукам власного «Я» й об'єднуючи родину, Тоніно в такий спосіб підказує дорослим цікавий алгоритм: зрозумій, хто ти, збудуй міцну родину – і тоді твоя дитина буде щасливою.

3. Символічно-архетипна поетика повісті

«Мій дідусь був черешнею»

Для художньо-стильової палітри твору Анджели Нанетті характерним є звернення до комплексу традиційних мотивів сновидіння і метаморфоз. Зазвичай, вони також корелюють із практикою формування в художньому тексті міфопоетичної картини світу. У повісті, на наш думку, вони виконують аналогічну функцію, ілюструючи уявлення Тоніно про навколишній світ і визначаючи особливий зв'язок між хлопчиком і його дідусем Оттавіано.

У тексті повісті мотив метаморфоз має два варіанти оприявлення – в ідеї метампсихозу та в образі карнавалу. Власне, відголоски теорії метемпсихозу, якою наснажувались письменники, починаючи від Овідія не одне тисячоліття, заявлені вже в назві повісті «Мій дідусь був черешнею». А сам «механізм» перетворення,

¹⁵ Jung C.-G. Concerning Rebirth. URL: <https://www.the16types.info/vbulletin/showthread.php/41304-Concerning-Rebirth-by-Carl-Gustav-Jung>

де форма посмертного існування душі напряму пов'язана з набутиєм за життя багажем вчинків, розгортається впродовж усього твору в образах дідуся Оттавіано й бабусі Теодолінди. Транслятором цієї думки, чи, як він сам називає, «теорії», є Тоніно. Він спостерігає за життям дорослих і доходить цікавих висновків. Так, розмірковуючи, чому бабуся так захоплювалась гусьми, він пояснює: *«думаю, причина тут у тому, що вони трохи нагадували її саму»*¹⁶. А міркування хлопчика про обов'язкове «друге» життя в новому образі сприймається і як результат осмислення дідусевих оповідей, і як засіб розради мами, яка сумує за померлим батьком. Так, коли Тоніно дізнається, що дідуся не стало, то уявляє, що він перетворився на пір'їну, яка має долетіти до бабусі Теодолінди. Авторка демонструє і так би мовити практичний ефект від такої позиції. Розповіддю про пір'їну Тоніно розраджує маму. І вона погоджується, що дідусь *«і так був легший за пір'їну»*. І додала, що *я взагалі-то, сказав чудову річ і дуже допоміг»*¹⁷. Тобто хлопчик стає медіатором у світі дорослих, яким важко знайти спільну мову, пропонуючи їм універсальний «текст» для порозуміння – віру в безсмертя: *«<...> якщо ти не помираєш, бо, як сказав дідусь, тебе хтось любить, але водночас тебе не видно, то це означає, що ти перетворюєшся у щось інше. І якщо це так, то перетворюєшся ти, звісно, у те, що тобі найбільше подобалося, коли ти ще був живий. Тому бабуця, ясна річ, перетворилася в гуску»*¹⁸. А отже, для Тоніно здолати відчуження між батьком і дорослою донькою так само реально, як і вважати за можливе те, що для інших неможливе. Хлопчик уявляє дідуся черешнею, а себе – пташкою. Так він ніби накреслює перспективу такого ж тісного і зворушливого зв'язку, який є між ними тепер, у майбутньому: *«<...> можливо, мені б сподобалося б бути пташкою. Тоді я прилітав би до тебе, щоб тобі не було самотньо <... і з'їдав би всі черешеньки!»*¹⁹. На нашу думку, наскрізний мотив посмертного перетворення, у який вірять дідусь Оттавіано і маленький Тоніно, є однією з диференційних ознак, за якою персонажів повісті можна згрупувати на «наївних» і «раціональних».

Ще одна метаморфоза – це трансформація, яка відбулася з Фелічітою. Одним із перших виявів є ситуація, коли вона «відчула»

¹⁶ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. С. 18.

¹⁷ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. С. 110.

¹⁸ Там само. С. 56.

¹⁹ Там само. С. 57.

батька, який пішов із їхньої міської квартири, нікому нічого не сказавши. Саме донька здогадалась, що він може бути в місці, яке йому нагадувало б рідний дім – у парку, на дереві, покритому рожевим цвітом. Так Фелічіта наближується до «наївних». Недаремно чоловік каже, що вона завжди «вмикає серце, а не голову»²⁰. Щоправда, з його погляду це звучить як докір. Кульмінацією змін Фелічіти вважаємо ототожнення її із батьками: вона починає розуміти їх і їхні почуття. Так, Фелічіта пояснює синові, що дідусь не божевільний, а хворий через втрату: «Коли померла бабця, він захворів від самотності, бо дуже її любив. Знаєш, старі – як діти, вони не можуть бути самі, бо потребують один одного»²¹. Маємо ситуацію, описану свого часу Ж. Лаканом, коли для осягання своєї самості і відмінності потрібен «Інший»²². Імовірно, що в цей момент Фелічіта не тільки стає справжньою донькою, а й перетворюється на маму не у фізіологічному, а в ментальному сенсі.

Після смерті дідуся Фелічіта повертається в дім батьків разом із сином, залишивши чоловіка в місті. Тоніно спостерігає за змінами у її зовнішності («мама дуже коротко постриглася і стала подібна на хлопця»), настрої («майже завжди була в доброму гуморі, хоч її і доводилось підніматись спозаранку і в неї була купа різних клопотів на голові»²³). Та найголовніше – мама почала робити для Тоніно те, що раніше викликало в неї осуд чи вважала дивацтвом старих: почала замішувати сабайон і пробувала пекти пиріг, як бабця Теодолінда. Завершальний етап перетворення Фелічіти – її боротьба за черешню. І тут знову надзвичайно важливою є роль Тоніно: після того, як хлопчик вилазить на дерево, щоб не дати зрізати черешню, мама підтримує його відчайдушний крок. Потім до протесту Тоніно приєднуються і тато, і «міські» бабуся з дідусем, його вчителька і однокласники. Так вчинок хлопчика стає певним етичним тестом для його близького кола. І водночас не тільки підштовхує до рішучих кроків свого тата (той змушує мера змінити рішення муніципалітету і навіть письмово засвідчити, що ніхто не завдасть шкоди черешні), а й до зміни його ролі в родинних стосунках. Рятуючи Тоніно і черешню, він нарешті справджує очікування дружини – бере на себе відповідальність і

²⁰ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. С. 93.

²¹ Там само. С. 106.

²² Китастиг В. Лаканова «стадія дзеркала» в літературі. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13760/Kytastyi_Lakanova_Stadii_a_dzerkala_v_literaturi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

²³ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. С. 103.

виступає захисником того, що для неї є найдорожчим. Тобто стає головою родини, від якої Фелічита не захоче відмовитись. Таким чином, маємо кілька етапів, які у своїх змінах проходить жінка: пасивний – на рівні інтуїції і змін у свідомості; активний – зміна хронотопу і рішучі дії як оприявлення себе нової.

Ще одним варіантом мотиву перетворення є епізоди з карнавалом, влаштованим дідусем. Так, вперше Тоніно бачить дідуся в іншому образі, коли приїздить до нього в село, і той влаштовує один із найприємніших, як потім згадуватиме онук, вечорів його дитинства. Дідусь переодягається в костюм клоуна, грає на гармоніці, а мама при цьому пече млинці, як це завжди під час карнавалу робила її мама, бабуся Теодолінда. Іншим разом дідусь переодягається святим Миколаєм і приходиться до онука в школу. Роздає подарунки дітям і розповідає їм усяку всячину. Для хлопчика це перетворюється у справжній тріумф: *«мої однокласники слухали, затамувавши подих, а я сидів біля дідуся і почувався так, як у тому сні, коли ми з них удвох були на черешні і він учив мене літати»*²⁴.

В образі Тоніно обидва варіанти мотиву перетворення корелюють із концептом «політ». Так, подорож літаком для хлопчика – один із найприємніших спогадів (*«одного разу літав з мамою і татом, і мені це дуже сподобалось»*²⁵), а розмірковуючи про «інше» життя, він хотів би стати саме пташкою. Їдучи до дідуся Оттавіано на карнавал, Тоніно обирає спеціальний костюм Супермена, щоб показати свою любов до польоту: *«Мені заманулося поїхати в село в костюмі Супермена, який був тоді моїм кумиром, бо вмів літати»*²⁶. Окреслюється традиційна романтична антиномія «верху – низу», де «верхові» належить світ мрій, фантазій, свобода. Ця символіка увиразнена в кульмінаційній сцені всієї повісті, коли хлопчик вилазить на черешню («верх») в імпровізоване гніздо, де сидить дідусь, протестуючи в такий спосіб проти несправедливого рішення суду – умовного «низу» дорослого світу, де справедливість треба виборювати.

Позаяк мікрообрази як одна з форм вияву архетипної сутності людської душі, за слушним спостереженням О. Біднюк, мають здатність «до переродження на рівні змістового наповнення та формальних характеристик»²⁷, то в повісті так само маємо вияв цієї

²⁴ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. С. 51.

²⁵ Там само. С. 24.

²⁶ Там само. С. 62.

²⁷ Біднюк О. Архетип та його трансформації в художньому тексті як вияв психічної бінарності автора. *Філологічні трактати*. 2009. № 1. С. 15.

тенденції. Вважаємо, що в образі Тоніно збіглись архетипно-міфологічні риси Ікара, які отримують увиразнення в мотиві метаморфоз. Натомість сільські бабуся і дідусь хлопчика – це образне втілення класичного Мудрого Старого і Старої. Більше того, в уяві онука бабуся Теодолінда постає міфічною праматір'ю всього суцього, такою собі Кібелюю. Із неприхованою любов'ю дідусь, сміючись, але більше, аби побачити реакцію «міських» дідуся і бабусі, розповідає про її любов до курей, аж до того, що вона сама висиджувала яйця. Від мудрості старих богів у бабусі Теодолінди і вміння просто говорити про складне. Так, коли Тоніно бачить, як бабуся ріже птицю на продаж і так вперше зіштовхується зі смертю, чує від неї: *«Це закон природи!»*. Цікаво, що у його сприйнятті і смерть, і бабуся належать до сфери містичного: *«Я дивився на цю бійню заворожено, а трохи й нажахано, і дедалі більше переконувався, що було в бабці щось потаємне, якісь чари, і вона вміло насилала їх на своїх курочок»*²⁸. І в цій невідворотній істині («Це закон природи!») хлопчик має усвідомити, що життя і смерть – це два обличчя буття. У день поховання бабусі Теодолінди дідусь розповідає онукові про те, що смерть не абсолютний кінець, а інша реальність: *«"Бабці Лінди не видно, але, знаєш, вона не пішла звідси зовсім. Бабця сказала, що залишає замість себе Альфонсину, і попросила, щоб ми всі дбали про неї – так, ніби це сама бабця"». Я подивився на дідуся і відчув, що мені дуже полегшало»*²⁹. Тож «сільські» бабуся і дідусь схожі на богів старшого покоління, які передають мудрість молодшій генерації.

Сам дідусь Оттавіано кохається в городі-саду, де все облаштовує, як справжній Творець. І як Бог-отець він вчить онука бачити і чути більше, ніж можуть очі і вуха: *«Я завжди пригадую собі той день, коли [дідусь] навчив мене слухати, як дихають дерева»*³⁰. Ця міфологема «райського саду» проектується на образ Фелічіти, якій, щоб повернутись у свій «втрачений рай», потрібно віднайти відповідь на питання «хто я?». Не дивно, що в центрі цього «Едему» опиняється черешня з ім'ям доньки Оттавіано і Теодолінди.

Цей рослинний топос винесений у назву твору і з'являється вже на перших сторінках повісті, коли Тоніно знайомить читача з родиною своєї мами Фелічіти. У черешні є ім'я, «біографія», взаємини з людським світом. Так, саджанець дерева дідусь

²⁸ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. С. 18.

²⁹ Там само. С. 25.

³⁰ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. С. 30.

приносить у день народження своєї доньки – мами Тоніно – і називає Фелічією. Черешня стає двійником Фелічіти (ріст дерева є паралельно до подорослішання дівчинки) і водночас місцем, де вона щонайбільше почуває себе захищеною, а отже, невід’ємною частиною особливого простору, який маркований поняттями «родина», «рідний дім»: «... *мама з черешнею росли разом. Їх двоє та дідусь із бабцею – оце й була сім’я*»³¹. Для дідуся Оттавіано турбота про черешню така ж органічна, як і любов до доньки. Не дивно, що коли Фелічіта, вийшовши заміж, переїздить до міста і їхніх зв’язок слабшає, ризикуючи перетворитись на стіну непорозуміння, відбувається певне заміщення образу доньки образом черешні. А після смерті дружини саме черешня стає улюбленим місцем Оттавіано, яке, можливо, дає відчуття незмінності традиційного світу щасливої родини і рятує його від самотності. Черешня як ще не усвідомлене місце сили приваблює і маленького Тоніно, бо з ним будуть пов’язані моменти особливої близькості з дідусем, який, тримаючи внука на спині, піднімався на дерево. Символічно – піднімався над суетою буденності. Тоніно «успадковує» особливе ставлення дідуся до черешні, «оживлюючи» дерево у своїй уяві: «*Фелічія – черешня-дитинча <...> мала три роки – якраз той вік, коли добре бавитися разом*»³². Персоніфікована черешня – частина уявлень хлопчика про ідеальний світ, де панують взаємна симпатія, дружба, любов, на захист яких він готовий стати.

Образ черешні в повісті багатозначний. Це і родинне дерево, і світове дерево, навколо якого все обертається, і символічний скарб, який треба захищати навіть ціною власного життя. На думку приходить інше «літературне» дерево – сумнозвісна груша на обійсті Кайдашів із повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім’я». Та, можливо, вона не тільки «груша розбрату», а й чи не єдине, що ще тримало цю родину в уже примарному родинному просторі, заповненому образами, лайкою, байдужістю, жорстокістю?

Важливим топосом у розкритті теми зв’язку між поколіннями та проблеми ідентичності є сімейний фотоальбом. Для маленького Тоніно перегляд зніmkів – це не просто візуальний «екскурс» у минуле родини, а, по-перше, джерело фантазування, створення паралельного сценарію життя близьких, де він – коментатор, який виявляє свій творчий потенціал. У такий спосіб читач пізнає «Я» персонажа-наратора. Тож альбом – це образ на кшталт «стадії дзеркала». Як відомо, Ж. Лакан застосовував цю метафору для

³¹ Там само. С. 10.

³² Там само. С. 11

позначення того стану, коли співвідношення дитини себе із дзеркальним відображенням стає подією, пов'язаною з первинним механізмом ідентифікації людського суб'єкта і є основою всіх інших ідентифікацій. Тоніно вглядається у знімки ніби в обличчя «Іншого», щоб краще пізнати себе. Так, розглядаючи фото, де ще молода Теодолінда з легкістю підіймає догори семимісячну доньку, Тоніно думає, що бабуся *«пречудово почувалася б на ринзі у суперважкій вазі»*³³. На нашу думку, авторка відводить хлопчикові роль міфотворця, акцентуючи на проблемі колективної пам'яті, характерною ознакою якої є міфологічність, а також поглиблює сприйняття образу дитини, змінюючи його з об'єкта на суб'єкта процесу ідентичності. По-друге, зафіксовані на фото події і емоції допомагають хлопчикові краще зрозуміти світ навколо і насамперед світ власної сім'ї. Вони ніби «загублені» фрагменти мозаїки, яку Тоніно обов'язково хоче бачити цілісною, неушкодженою. Приміром, коли хлопчик бачить на знімку щасливих маму і тата в день їхнього весілля, то, можливо, для нього це доказ, що батьки можуть бути і такими, а не завжди заклопотаними, незадоволеними життям людьми, які боляче ранять один одного образливими словами чи мовчанням. Так історія родини у знімках стає невід'ємною частиною сформованої дитячою свідомістю картини світу, де мають збалансовуватись протилежності, вирішуватись конфлікти і заповнюватись порожнини. Не дивно, що Тоніно дуже розсердився на дідуся, який, уже важко хворіючи, знищив усі знімки із сімейного альбому, залишивши тільки один, на якому *«бабця Лінда стояла під черешнею і тримала на руках маму»*³⁴.

Отже, фотоальбом як зоровий образ разом із такими по-імпресіоністськи забарвленими образами обіймів (Тоніно, згадуючи обійми бабусі, ніби *«з головою пірнав у пухову подушку»*), запаху (*«запах анітрохи не подібний на смердючі парфуми бабці Антоньєтти, більше схожий на те, як пахла після ванни мама»*), кольорового сприйняття світу (так, останній спогад Тоніно про дідуся має червоний колір, у який забарвлена його усмішка і заплямована черешневим соком борода; натомість психіатрична клініка для хлопчика це *«безбарвний будинок»*), де тотальність білого кольору сприймається негативно) утворюють ряд художніх маркерів

³³ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. С. 10.

³⁴ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. С. 106.

семантичного поля «пам'ять», «ідентичність», «зв'язок поколінь» і символічно позначають колективну пам'ять.

Архетипно-символічний зміст повісті оприявлюється і в мотивах сновидінь. Розповідаючи про свої сни, Тоніно ніби фіксує певні етапи свого емоційного стану і пізнання світу дорослих. Так, коли мама розповідає про «скалку» в серці дідуся – проблему з експропріацією муніципалітетом городу, де росте черешня, для будівництва автостради, Тоніно бачить промовистий сон: бабуся Теодолінда в лікарському халаті збирається витягнути скалку з грудей дідуся, а потім стає примарою, яка ганяється за гусьми. І хоча хлопчик так і не отримав відповіді, чи вдалось це бабусі, сон є проєкцією її ролі у його житті. В іншому сні Тоніно бачить, як видається, дуже символічну картину своїх взаємин з дідусем і водночас сприйняття своєї Самості: *«мені снилось, що ми гойдаємося на гілках, немов ті гімнасти на трапеції в цирку <...> і раптом <дідусь> підкидає мене вгору до неба. Я лечу ніби птах, широко розвівши руки, а дідусь посміхається мені знизу»*³⁵. У снах Тоніно дідусь і черешня поряд. Уже після смерті дідуся Оттавіано, саме перед «боем» за черешню, хлопчику сниться, що дідусь із найвищої гілки розкидає черешні, пригощаючи його. А Тоніно піднімається все вище, адже *«то було те саме, що літати»*. Найважливіше, що з цього пророчого сну взяв Тоніно, це дідусева обіцянка: *«Я тут, Тоніно, тут, з тобою»*³⁶.

Фінальний сон показує, наскільки гармонійно і спокійно почувався хлопчик у старій-новій родині: уві сні він із дідусем гойдався на гілках черешні, яка ніби трусилась від сміху. Оповідач звертається до читача: *«То був тільки сон, це правда: але якщо дерева дихають, то хто сказав, що вони не можуть сміятись?»*³⁷, – запрошуючи вірити в те, що світ навколо живий і в ньому немає нічого неможливого.

І дійсно, у повісті казкова розв'язка. За три роки від цих подій читач бачить справжню люблячу родину: Тоніно і його маленьку сестричку Корінну, які мешкають у відремонтованому татом будинку дідуся Оттавіано і бабці Теодолінди; тата, який частіше залишається працювати вдома, і маму, яка лише тричі на тиждень займається крамницею і *«дратується <...> тепер набагато менше»*. Стали кращими і їхні стосунки з «міськими» бабусяю і дідусем, які часто приїздять до них в гості. Глибоко символічно, що родина вирішила

³⁵ Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. С. 41.

³⁶ Там само. С. 117.

³⁷ Там само. С. 133.

започаткувати новий фотоальбом. Адже розпочався не просто інший, а щасливий етап їхнього життя. Так Анджела Нанетті продовжує традицію щасливих фіналів у творах дитячої літератури.

ВИСНОВКИ

Повість Анджели Нанетті як репрезентант «нової» літератури для дітей засвідчує, що межа між сучасною дорослою і дитячою літературою з погляду проблематики є умовною. Традиційні для дитячих творів питання виховання, освіти, взаємин між дітьми і дорослими вписуються в більш широке коло соціальної, суспільно-політичної і філософської проблематики. У повісті «Мій дідусь був черешнею» проблематика ускладнюється актуальними в сучасному художньому дискурсі питаннями різних типів ідентичності разом із питомою для жіночої прози гендерною проблематикою. В ідейно-тематичному змісті твору відбувається зміна функцій дитини-персонажа, яка не тільки пізнає дорослий світ, інтегрується в нього, а й сприяє його вдосконаленню і стимулює персонажів-дорослих до важливих рішень. При цьому у творах «нової» дитячої літератури специфічною залишається форма подання, де враховуються вікові і психологічні особливості дітей-реципієнтів тексту. У повісті «Мій дідусь був черешнею» нарація від першої особи уможливує проникливий «погляд» дитини на світ дорослих, де, як в «Іншому», вона відшукує власне «Я».

Притчеподібності сюжетові повісті Анджели Нанетті надає мотив «повернення» в родину доньки Оттавіано, матері протагоніста-оповідача. Так актуалізується проблематика пам'яті роду й самовизначення жінки. Виразний антеїзм повісті оприявлюється в образах дідуся Оттавіано і черешні, які символізують зв'язок людини з рідною землею, малою батьківщиною, родиною.

Архетипні образи, символічний підтекст, мотив метаморфоз, особлива роль оніричних мотивів, елементи імпресіоністського письма – це специфіка поетики повісті «Мій дідусь був черешнею», у якій продемонстрований ідіостиль Анджели Нанетті зокрема і художня своєрідність текстів «нової» дитячої літератури загалом, відкритих для художніх експериментів.

У перспективі дослідження явищ «нової» дитячої літератури – компаративний аналіз творів зарубіжної і української літератур дитячого кола читання.

АНОТАЦІЯ

Мета цієї розвідки полягає в дослідженні поетики повісті Анджели Нанетті «Мій дідусь був черешнею» як текстового репрезентанта «нової» дитячої літератури. Комплекс наукових методів, застосованих у цій студії, включає історико-літературний, психоаналітичний і архетипний зокрема, компаративний. Саме таке поєднання дослідницького інструментарію уможливорює вирішення основних завдань, як-от: визначення характерології «нової» дитячої літератури; аналіз повісті «Мій дідусь був черешнею» крізь призму соціальної і психологічної проблематики; з'ясування специфіки розкриття питання ідентичності у творі; розгляд образної системи повісті й ролі архетипів у її формуванні. Потреба вирішити ці завдання на матеріалі не вивченого ще в нашому літературознавстві творі зумовлюють новизну цієї студії.

У перебігу дослідження визначено, що «нова дитяча література» – це твори сучасного етапу розвитку літератури для дітей і про дітей, автори яких відмовились від загравання з дитячою аудиторією, профанації дитинства як незрілого, а відтак неважливого етапу в житті людини, зображення дитини «маленьким дорослим», звуження проблематики до умовно дитячої тощо. Доведено, що характерними рисами «нової» дитячої літератури, оприявленими в повісті Анджели Нанетті, є занурення у психологію персонажа-дитини, застосування «дитячої оптики» для порушення питань із площини літератури для дорослих, як-от: поколіннєвий конфлікт, смерть і переживання втрати, пошуки ідентичності та ін. При цьому переосмислюється функція дитячого персонажа у зв'язку з його роллю в самоідентифікації дорослих. У дослідженні відстежено, у який спосіб легка іронія дитячого нарративу, оніричні елементи, архетипний характер образної системи повісті формують особливу художню модель світу як альтернативну «дорослій», що притаманна реалістичному стилю. Відтак твір набуває ознак тексту-притчі.

Література

1. Бідюк О. Архетип та його трансформації в художньому тексті як вияв психічної бінарності автора. *Філологічні трактати*. 2009. № 1. С. 14–20.

2. Богосвятська А.-М. Повернення в дитинство. Анджела Нанетті «Мій дідусь був черешнею». URL: <https://bogosvyatska.com/2019/05/12/повернення-в-дитинство-анджела-нанет/>

3. Качак Т., Круль Л. Зарубіжна література для дітей. Київ: Академвидав, 2014. 416 с.

4. КитастиЙ В. Лаканова «стадія дзеркала» в літературі. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13760/Kytastyi_Lakanova_Stadiia_dzerkala_v_literaturi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Нанетті А. Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. 135 с.
6. Про любов, втрату і ...любов. URL: <https://starylev.com.ua/blogs/pro-lyubov-vtratu-i-lyubov>
7. Цюра М. «Мій дідусь був черешнею»: доки тебе хтось любить, померти неможливо. URL: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/51941/
8. Jung C.-G. Concerning Rebirth. URL: <https://www.the16types.info/vbulletin/showthread.php/41304-Concerning-Rebirth-by-Carl-Gustav-Jung>

Information about the author:

Halchuk Oksana Vasylivna,

Doctor of Philological Sciences,

Professor at the World Literature Department,

Borys Grinchenko Kyiv University

13-b, Levka Lukjanenka str., Kyiv, 04212, Ukraine